

**ԵԳԻՊՏՈՍԻ՝ 2011-2012ԹԹ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ
ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ. «ՄԵԿ ՄԱՐԴ, ՄԵԿ ՁԱՅՆ, ՄԵԿ
ԱՆԳԱՄ» ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ԵՎ «ՄԵԿԱՆԳԱՄՅԱ
ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ» ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ**

Արաբական աշխարհում սկսված «արաբական գարունը» 2011 թ. ներթափանցեց նաև Եգիպտոս, որտեղ սկսված հասարակական-քաղաքական զարգացումները հանգեցրին պետության կարծրացած իշխանական համակարգի անկմանը: 2011թ. փետրվարի 11-ին «Եգիպտական փողոցի» հուժկու բողոքների արդյունքում և գործող իշխանությանն արտաքին աջակցության դադարեցման պայմաններում¹ Եգիպտոսի նախագահ Հոսնի Մուբարաքը հայտարարեց իր պաշտոնանկության մասին²: Փետրվարի 13-ին Եգիպտոսում իշխանությունն անցավ Ջինված ուժերի բարձրագույն խորհրդին՝ գեներալ Հուսեյն Տանտաուիի գլխավորությամբ³: Ջինված ուժերի բարձրագույն խորհուրդը ցրեց խորհրդարանը և առաջադրեց սահմանադրական փոփոխություններ անցկացնելու մասին պահանջը, որի հիման վրա պետք է ձևավորվեր նոր ժողովրդավարական իշխանական համակարգ, և անցկացվեին նոր խորհրդարանական ընտրություններ:

¹ ԱՄՆ-ի նախագահ Բարաք Օբաման, անդրադառնալով Եգիպտոսում տիրող իրավիճակին, նշել էր, որ նախագահ Մուբարաքը պետք է ենթարկվի ժողովրդի կամքին, այսինքն՝ հրաժարական տա: Մուբարաքը Եգիպտոսի նախագահի պաշտոնը զբաղեցնում էր 1981թ.:

² Hosni Mubarak regins as president: Egyptian president stands down and hands over power to the Supreme Council for the Armed Forces, Al Jazira, 11.02.2011, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/02/201121125158705862.html>

³ Hussein Tantawi, head of Egypt's Higher Military Council, Al Arabia, 11.02.2011, <https://www.alarabiya.net/articles/2011/02/11/137247.html>, Հարկ է նշել, որ Տանտաուին առանձնապես մեծ ժողովրդականություն չէր վայելում Եգիպտոսում և ժողովրդի շրջանում ստացել է «Մուբարաքի պուղել» անունը: Shashak Joshi, Viewpoint: Too early to celebrate in Egypt?, BBC News, 12.02.2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12438007>

Եգիպտոսում սկսված հակամութարաքյան հուժկու բողոքների գլխավոր դերակատարները եգիպտական հասարակության առավել կրթված շրջանակներն էին, եգիպտական մտավորականները՝ դասախոսներ, արվեստի ոլորտի ներկայացուցիչներ, ուսանողներ և այլն, որոնց ամփոփ կարող ենք անվանել ազատական-ժողովրդավարական ուժեր:

Արդարացի լինելու համար հարկավոր է փաստել, որ եգիպտական հասարակությունը դասական քաղաքագիտության տեսանկյունից, ի տարբերություն արաբական մի շարք այլ երկրների հասարակությունների, որոնցից շատերին բնորոշ է ցեղային կառուցվածքը, ավելի կազմակերպված էր և ուներ իշխանությունների դեմ պայքարի ինստիտուցիոնալ տեվական փորձ:

«Արաբական գարնան» «ֆենոմենը» հանրապետական Եգիպտոսի պատմության մեջ աննախադեպ էր. ժողովրդավարական արժեքների հիման վրա քաղաքացիական հասարակություն կառուցելուն միտված գործընթացը ձևավորում էր ուրույն քաղաքական դաշտ՝ ըստ էության հավասար իրավունքներ ստեղծելով երկրում քաղաքական բոլոր ուժերի համար⁴:

Սակայն հատկանշական է, որ ազատական-ժողովրդավարական շարժման ակտիվացմանը զուգընթաց, Եգիպտոսում «արաբական գարնան» «ֆենոմենի» բնորոշ կողմերից մեկը դարձավ իսլամական գործոնի և իսլամամետ կուսակցությունների ու շարժումների ակտիվացումը: Վերջիններիս գործունեությունը, այդ թվում՝ եգիպտական քաղաքական ընդհատակում տասնյակ տարիներ գործող «Մուսուլման եղբայրներ» ընդդիմադիր կրոնաքաղաքական շարժումը սկսեց նոր թափ ստանալ: Փաստենք, որ տևական ժամանակ արաբական մի շարք երկրներում, այդ թվում և Եգիպտոսում, կրոնաքաղաքական ուժերը եղել են աշխարհիկ վարչակարգերի հիմնական գործուն ընդդիմախոսները, իսկ քաղաքական իսլամը՝ այլախո-

⁴ Համաձայն քաղաքական և քաղաքացիական ազատությունների հետազոտության <<Ֆրիդոմ Հաուս>> կազմակերպության կողմից հրապարակված տվյալների՝ Եգիպտոսը 2002-2010 թթ. համարվում էր ոչ ազատ, քաղաքական իրավունքների և ազատությունների իսպառ բացակայությամբ երկիր, տե՛ս Egypt 2010, Freedom in the World, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2010/egypt>

հուօյան գաղափարական հիմնական աղբյուրներից մեկը: Որոշ երկրներում նրանք գործել են ընդհատակում և դաժանորեն հետապնդվել իշխանությունների կողմից:

Ամենևին էլ պատահական չէր, որ «արաբական գարնան» համատեքստում իսլամիստական գործոնը կարողացավ զբաղեցնել «արաբական ազգայնականության» ճգնաժամի արդյունքում առաջացած գաղափարական վակուումը⁵: Ավելին, Եգիպտոսի պարագայում վերը նշված ուժերն առաջ քաշեցին պետության կառավարման նոր մոդելի ընտրության հարցը: «Մուսուլման եղբայրները»՝ որպես առավել կենսունակ քաղաքական ուժ, դուրս գալով օրինական, թափանցիկ դաշտ, Եգիպտական հասարակությանը կանգնեցրեց աշխարհիկության և իսլամականության բևեռների միջև դժվարին ընտրություն կատարելու փաստի առջև⁷: Քաղաքական այս վայրիվերումների շրջանը երկրում առաջացրեց ներքաղաքական խոր ճգնաժամ:

Հետմութարաքյան իշխանության ժառանգորդ Չինված ուժերի բարձրագույն խորհուրդը, տեղի տալով երկրում քաղաքական դաշտի արմատական բարեփոխումներ սկսելու «Եգիպտական փողոցի» պահանջներին, միևնույն ժամանակ ձգտում էր պահպանել երկրի պետականության աշխարհիկ բնույթը, թեկուզև մեկ այլ բռնապետական վարչակարգի տեսքով: Այդ առումով հետմութարաքյան Եգիպտոսում արդեն իսկ առկա

⁵ Առհասարակ արաբական ազգայնականության ճգնաժամի մասին քննարկումներն ավելի վաղ են սկսվել, իսկ «արաբական գարունը» այն հստակեցրեց: St'u Dawisha A., Requiem for Arab Nationalism, Middle East Quarterly, <http://www.meforum.org/518/requiem-for-arab-nationalism>, Volume 10, N1, Winter, 2003, pp. 25-41.

⁶ “День гнева” пять лет спустя: что изменилось в Египте, Русская служба BBC, 26.01.2016., http://www.bbc.com/russian/international/2016/01/160125_5floor_arab_revolution_s_5_years

Ակտիվորեն սկսեց քննարկվել Եգիպտոսում կառավարման այսպես կոչված «թուրքական մոդելի» ներդրման հավանականությունը, ինչը կպայմանավորեր երկրում այսպես կոչված «չափավոր իսլամամետների» իշխանության գալու նոր հնարավորությունը:

⁷ Over 37.500 Egyptians to Take Part on January 25th Uprising, տե՛ս The Muslim brotherhood's official English web site, Ikhwanweb, 19.01.2011, <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=27870>

հասարակական երկփեղկվածությունը և քաղաքական դաշտի բյուրեղացումը կանխորոշեցին պետության կառավարման համակարգի որակական նոր փոփոխությունները, որոնք անմիջապես արտացոլվեցին 2011-2012 թթ. կայացած խորհրդարանական ընտրություններում⁸:

Խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքներն ամփոփելուց առաջ հարկավոր է անդրադառնալ եգիպտական Խորհրդարանի կառուցվածքին: Այսպես, եգիպտական Խորհրդարանը բաղկացած էր երկու պալատից՝ ստորին՝ Ազգային ժողովը և վերին՝ Շուրայի խորհուրդը⁹: Խորհրդարանի երկու պալատներից միայն ստորինն էր, որ ուներ օրենսդրական լիազորություններ, և այդ առումով այս կամ այն ուժի մեծամասնական ներկայությունը վերջինիս համար ապահովում է բավական մեծ ազդեցություն: Եգիպտոսի Խորհրդարանի ստորին պալատը ներկայացնում էր 508 պատգամավոր, որոնք ընտրվում էին 5 տարի ժամկետով: Ընտրված 508-ից 498-ը ընտրվում էր մեծամասնական համակարգով, և ևս 10-ը նշանակվում էր պետության նախագահի կողմից: Ընդ որում 508 պատգամավորից 332-ը ընտրվում էր կուսակցական ցուցակներով, իսկ 166-ը՝ որպես անկախ թեկնածու¹⁰:

Ինչ վերաբերում է Խորհրդարանի վերին պալատին՝ Շուրայի խորհրդին, ապա այն ուներ միայն սահմանադրական փոփոխությունները քննարկելու, միջազգային համաձայնագրերի հետ կապված կարծիք հայտնելու հիմնական առաքելու-

⁸ Կարևոր է նշել, որ Մութարաբի պաշտոնանկությունից հետո երկրի ղեկավարման լծակները վերցրած Ջինվադ ուժերի բարձրագույն խորհուրդը, նպատակ ունենալով հստակեցնել պետության կառավարման մոդելը, ինչպես նաև որոշ առումով տեղի տալով «եգիպտական փողոցի» ճնշումներին, նախաձեռնեց խորհրդարանական, իսկ հետո նաև նախագահական ընտրությունների կազմակերպման և կայացման գործընթացը:

⁹ Համաձայն 2014 թ. կայացած սահմանադրական հանրաքվեի՝ եգիպտական խորհրդարանն ունի ընդամենը մեկ պալատ, որը բաղկացած է 596 պատգամավորից, որոնք ընտրվում են 5 տարի ժամկետով: 596 պատգամավորից 120-ը ընտրվում է համաձայն կուսակցական ցուցակների, 448-ն անկախ թեկնածուներ են, և ևս 28-ին նշանակում է պետության նախագահը:

¹⁰ Сапронова М.А., Египет: 90 лет конституционных трансформаций (1923-2013гг.), М., 2014, с. 85.

թյուն¹¹: Վերին պալատը կազմված էր 270 անդամից, որոնք ընտրվում էին 6 տարի ժամկետով¹²: Ներկայացուցիչների 2/3-ը ընտրվում էր ուղիղ և գաղտնի քվեարկության միջոցով, 1/3-ը նշանակվում էր պետության նախագահի կողմից, 180-ից 120-ն ընտրվում էր կուսակցական ցուցակներով, և ևս 60-ը՝ անհատական թեկնածուների համակարգի միջոցով¹³:

2011-2012թթ. նոյեմբերի 28-ից հունվարի 11-ը կայացած եգիպտական խորհրդարանի ստորին պալատի ընտրություններն անցան երեք փուլով: Առաջին փուլը՝ նոյեմբերի 28-29-ից դեկտեմբերի 5-6-ը, երկրորդը՝ դեկտեմբերի 14-15-ից դեկտեմբերի 21-22-ը, երրորդը՝ հունվարի 3-4-ից հունվարի 10-11-ը: Ստորին պալատի ընտրություններին քվեարկողների ակտիվությունը կազմեց առաջին փուլում՝ 65%, երկրորդում՝ 43%, իսկ երրորդում՝ 62%¹⁴:

Նախընտրական պայքարում ներգրավված քաղաքական ուժերի սոցիալական կազմի ու գաղափարական հենքի առումով հարկ ենք համարում ներկայացնել առավել առանցքային քաղաքական ուժերին, ինչն ավելի ընկալելի է դարձնում երկրում ստեղծված քաղաքական բևեռացումները:

Ստորին պալատի նախընտրական պայքարում առանձնանում էին քաղաքական ուժերի 4 հիմնական դաշինքներ, որոնց շուրջ էլ ըստ էության վերադասավորվում էին քաղաքական մյուս ուժերի ռազմավարական միությունները¹⁵:

Եգիպտական ընտրազանգվածի ստվար հատվածի վրա թերևս առավել մեծ ազդեցություն ունեւր «Դեմոկրատական միությունը», այն գլխավորում էր «Մուսուլման եղբայրների» քաղաքական թևը՝ «Ազատություն և արդարություն» կուսակցու-

¹¹ Նույն տեղում:

¹² St' u Final Report of the Carter Center Mission to Witness the 2011-2012 Parliamentary Elections in Egypt, https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/election_reports/egypt-2011-2012-final-rpt.pdf

¹³ Նույն տեղում:

¹⁴ Մանրամասն տե՛ս Egyptian Elections: Preliminary Results, Jadaliyya, 09.01.2012, <http://www.jadaliyya.com/Details/24732/Egyptian-Elections-Preliminary-Results-%5BUPDATED%5D>

¹⁵ St' u Final Report of the Carter Center Mission to Witness the 2011-2012 Parliamentary Elections in Egypt, նշվ. աշխ.:

թյունը: Այս կոալիցիան միավորել էր քաղաքական տարբեր ուղղությունների ուժերին և հանդես էր գալիս որպես համագ-գային միություն, որը հակված էր ժողովրդավարական սկզբունքներին: Օրինակ՝ այս կոալիցիայի մեջ ընդգրկվեցին այնպիսի քաղաքական ուժեր, ինչպես՝ «ալ-Ղադ» կուսակցու-թյունը, ձախ «ալ-Քարամա» կուսակցությունը և այլն: Հարկ է նշել, որ «Մուսուլման եղբայրների» և նշված ազատական-ժո-ղովրդավարական կուսակցությունների միջև համագործակցու-թյուն սկսվել էր «արաբական գարունից» շատ ավելի վաղ, որոնց միավորում էր Մուբարաքի հրաժարականի պահանջը¹⁶: Պետք է փաստել, որ Ստորին պալատի ընտրություններից հե-տո ազատական այս ուժերը տիպիկ անակնկալի եկան, երբ պարզ դարձավ, որ «Ժողովրդավարական դաշինք» թեկնածու-ների 70%-ը «Ազատություն և արդարություն» կուսակցության անդամներից էին¹⁷: Եգիպտական հասարակության շարքերում բավականին մեծ հեղինակություն էր վայելում մեկ այլ իսլա-միստական ուժ՝ «Իսլամական ալիանսը», որը գլխավորում էր սալաֆիական «ան-Նուր» կուսակցությունը:

Դաշինքի կազմում ընդգրկված էին ևս սալաֆիական գաղափարախոսությանը հետևող մի քանի ուժեր: «ան-Նուր» կուսակցության գլխավոր քարտուղարի պնդմամբ քաղաքա-կան այդ ուժը ձգտում էր կառուցել ժամանակակից պետու-թյուն, որտեղ կպահպանվեին իսլամական ինքնաճանաչման սկզբունքները¹⁸: Խորհրդարանական ընտրարշավում մասամբ ազդեցիկ դիրքեր էին զբաղեցնում «Հեղափոխությունը շարու-նակվում» է կուսակցությունը, որը ստեղծել էին եգիպտացի երիտասարդ հեղափոխականները և «Եգիպտական բլոկը», որը կազմավորվել էր «Ազատ եգիպտացիներ» կուսակցության

¹⁶ Сапронова М. А., նշվ. աշխ., էջ 86: Հարկ է նշել, որ այդ ժամանակ «Մուսուլ-ման եղբայրներին» միացել էին «ալ-Ղադ» կուսակցությունը, «Աարիլի 6-ի» շարժումը և այլն:

¹⁷ St' u Faris M.D., Constituting Institutions: The Electoral System in Egypt, Middle East Policy Council, Vol. XIX, N 1, Spring, 2012, <http://www.mepc.org/constituting-institutions-electoral-system-egypt>

¹⁸ St' u Nafaa Hassan, Parliamentary elections and the future of the political system in Egypt, Contemporary Arab Affairs, Vol. 9, Issue 2, Taylors & Francis Online, 2016, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17550912.2016.1157298?src=recsys>

շուրջ¹⁹: Այն միավորում էր տարբեր կուսակցություններ և քաղաքական ուժեր՝ ծայրահեղ աջերից մինչև ձախ կենտրոնամետ, օրինակ՝ «ալ-Թագամնու» կուսակցությունը, Եգիպտոսի «Կոմունիստական» կուսակցությունը և այլն²⁰:

Փաստենք, որ նախընտրական ողջ գործընթացում վերը նշված միությունների և դաշինքների կազմը պարբերաբար փոփոխվում էր, և այդ փոփոխությունը պայմանավորված էր ոչ թե գաղափարախոսության և կամ ծրագրերի ընդհանրություններով, այլ «ուժեղագույնի» հետ խորհրդարան անցնելու հանգամանքով:

Չնայած նրանց միավորող որոշ գործոններին՝ իրականում այդ կուսակցությունները ներկայացնում էին եգիպտական հասարակության տարբեր խմբեր և շահեր՝ հաճախ հանդես գալով իրենց սեփական հետաքրքրություններից ելնելով: Ուշադրության արժանի է նաև այն հանգամանքը, որ Եգիպտոսի պատմության մեջ առաջին անգամ ձևավորվեց նաև սուֆիական «Հադթանակի» կուսակցությունը²¹:

«Մեկ մարդ, մեկ ձայն, մեկ անգամ» համակարգը և «մեկանգամյա ժողովրդավարության» հաղթանակը

Արդի արևմտյան ժողովրդավարության առանցքային հենքային արժեքներից է ընտրական իրավունքներից հավասար օգտվելու սկզբունքը, այսպես կոչված «մեկ մարդ, մեկ ձայն» համակարգը, երբ բոլոր համապատասխան տարիքի գործունակ քաղաքացիները, անկախ իրենց սոցիալական կարգավիճակից, ստանում են ընտրական իրավունքներ²²:

¹⁹ Նույն տեղում:

²⁰ St' u Ranko A., Crossing the Ideological Divide? Egypt's Salafists and the Muslim Brotherhood after the Arab Spring, Studies in conflict & Terrorism Vol. 39, Issue 6, Taylors & Francis Online, 2016, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1057610X.2015.1116274?src=rcs>

²¹ Царегородцева И.А., Мусульманские группы Египта и их политические партии накануне и после “революции 25 января”, <https://publications.hse.ru/preprints/114496156>

²² Ներկայումս բազմաթիվ քաղաքագետներ «մեկ մարդ, մեկ ձայն» համակարգը գնահատում են որպես անարդար և ոչ ադեկվատ /թե ոչ արդյունավետ/: Աջերը կարծում են, որ այն չափից ավելի իրավունքներ է տալիս պոպուլիստ-

Ընտրական այս համակարգի կիրարկման պարագայում գերնպատակ է այս կամ այն ընդդիմության կողմից տվյալ պետության ներկայացուցչական մարմիններում տեղերի մեծամասնություն զբաղեցնելը: Եգիպտոսում խորհրդարանական ընտրությունների ժամանակ իսլամիստներն օգտագործեցին արևմտյան ժողովրդավարության ընթացակարգային հենց այդ ընկալումը՝ «մեկ մարդ, մեկ ձայն», որին հետո միայն պետք է ավելանար նաև այսպես կոչված «մեկ անգամ» սկզբունքը, որը ենթադրում էր նրանց քաղաքական ընդդիմադիրների համար մրցակցության հնարավորությունների սահմանափակում: Այդպիսով, ստեղծվում էր մի համակարգ, երբ ժողովրդավարությունը տվյալ դեպքում դառնում էր մեկանգամյա՝ միայն հաղթողի համար, քանի որ հետո այն հենց հաղթողի կողմից պետք է խեղաթյուրվեր²³: Պետք է նշել, որ արևմտյան քաղաքագիտական ընկալմամբ «մեկ մարդ, մեկ ձայն» հայեցակարգը ընտրական իրավունքների հավասարության և արդարության տարբեր մոդելների վերաբերյալ արևմտյան համափիլիսոփայական քննարկման մասնավոր դեպք էր²⁴:

Օգտագործելով «մեկ մարդ, մեկ ձայն» համակարգը՝ իսլամականները հմտորեն խուսափեցին հակաարևմտյան հռետորաբանությունից՝ հռչակելով իրենց հանուն ժողովրդավարության պայքարողներ, մինչդեռ իրականում Եգիպտոսում փորձեցին հիմնել աստվածապետական կարգեր:

ներին, ովքեր հենվում են բնակչության այն հատվածի վրա, որը շատ քիչ ներդրում է կատարում համընդհանուր տնտեսական բարիք ստեղծելու գործում: Ձախերն էլ համոզված են, որ այդ համակարգն ապահովում է «ծերերի» գերակայությունը, այսինքն՝ բնակչության առավել ապահովված շերտերի իրավունքները: Այս բանավեճը վկայում է, որ առաջիկայում «մեկ մարդ – մեկ ձայն» համակարգը կենթարկվի զգալի փոփոխությունների, քանի որ արդի ժողովրդավարությունը, ըստ տարբեր կարծիքների, քայքայման և կերպափոխման շրջան է թևակոխել:

²³ «Մեկանգամյա ժողովրդավարության» ընկալման շրջանակներում տեղին է հիշատակել Վեյմարյան հանրապետության ժողովրդավարական համակարգը, որն ըստ էության օգնեց Ադոլֆ Հիտլերին գալ իշխանության:

²⁴ Մանրամասն տե՛ս Перспективы отмены равного избирательного права и системы «один человек, один голос», Экспертно-аналитическое исследование, Фонд национальной энергетической безопасности, М., октябрь, 2014, <https://www.politanalitika.ru/upload/iblock/fee/feec98442553a6bf7b839bd242e35a37.pdf>

Ազգային ժողովի ընտրությունների երեք փուլերից յուրաքանչյուրն անցավ տարբեր ընտրատարածքներում՝ խառը համաչափ քվեարկությամբ: Փորձագետների կարծիքով այս խորհրդարանական ընտրությունները հանրապետական Եգիպտոսում 1952 թ. ի վեր ժողովրդավարական ընտրությունների առաջին փորձն էին²⁵: Հարկ է նշել, որ նախկինում, մասնավորապես 2010 թ., Եգիպտոսում անցկացված խորհրդարանական ընտրություններն ուղեկցվում էին բազմաթիվ ընտրախախտումներով և հասարակական կարգի ոտնահարմամբ²⁶:

Փորձելով արտաքուստ ցուցադրել երկրում կտրուկ բարեփոխումներ իրականացնելու պատրաստակամություն՝ Չինված ուժերի բարձրագույն խորհուրդը 2011 թ. նոյեմբերի 21-ին ընդունեց քաղաքական մեկուսացման մասին օրենքը, որը միտված էր չթույլատրել նախկինում իշխող «Ազգային դեմոկրատական» կուսակցության անդամներին մասնակցելու ընտրություններին²⁷:

Ստորև ներկայացված են ստորին պալատի ընտրությունների արդյունքները²⁸ (աղյուսակ 1):

Խորհրդարանի ստորին պալատի ընտրությունների երեք փուլերի արդյունքում առաջին տեղը զբաղեցրեց «Ազատություն և արդարություն» կուսակցությունը՝ հավաքելով ընտրաձայների 37,5%-ը²⁹՝ 498 տեղից զբաղեցնելով 235 տեղը, երկրորդը՝ սալաֆիական գաղափարախոսությամբ ան-Նուր³⁰ կուսակցու-

²⁵ Ranko A., Crossing the Ideological Divide?, նշվ.աշխ.:

²⁶ St' u Amr Hamzawy, Michele Dunne, Brotherhood Enters Election in a Weakened State, Carnegie endowment for international peace, 15.11.2010, <http://carnegieendowment.org/2010/11/15/brotherhood-enters-elections-in-weakened-state/42tv>

²⁷ Elections in Egypt: Implications of Recent Court Decisions on the Electoral Framework, Middle East and North Africa International Foundation for Electoral Systems, 09.08.2012, http://www.ifes.org/sites/default/files/egypt_scc_decisions_august9.pdf

²⁸ St' u Egyptian Elections: Preliminary Results, Jdaliyya, 09.01.2012, նշվ.աշխ.: <http://www.jdaliyya.com/Details/24732/Egyptian-Elections-Preliminary-Results-%5BUPDATED%5D>

²⁹ Egypt's Islamist parties win elections to parliament, BBC News, 21.01.2012, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-16665748>

³⁰ Ծայրահեղ-պահպանողական «ան-Նուր» կուսակցությունը գործունեության լիազորագիր ստացավ 2011 թ. հունիսի 13-ին, որն էլ ըստ էության համարվում

Աղյուսակ 1

2011-2012 թթ. խորհրդարանական ընտրությունները Եզիպտոսում (ստորին պալատ)				
Կուսակցություն	Գաղափարական հենք	2012 թ. արդյունքները տոկոսներով	Արդյունքները՝ ըստ ընտրաձայների ցուցանիշների	Տեղերի քանակը 2012 թ.
1.«Ժողովրդավարական միություն հանուն Եզիպտոսի», որը գլխավորում էր «Ազատություն և արդարություն» կուսակցությունը	Իսլամիստական, «Մուսուլման եղբայրներ»	37,5%	10.138.134	235-ը՝ 498-ից «Ազատություն և արդարություն» կուսակցություն, «Արժանապատվության» կուսակցություն - 6 «Ղադ ալ-Սաուրա» կուսակցություն - 2, «Քաղաքակրթության» կուսակցություն - 2, «Իսլամական լեյբորիստական» կուսակցություն - 1, «Եզիպտական արաբական սոցիալիստական» կուսակցություն - 1, «Բարեփոխումների» եզիպտական կուսակցություն - 1, «Փոխկապակցված անկախ» կուսակցություն - 9
2.«Իսլամիստական բլոկ», որը գլխավորում էր «ան-Նուր» կուսակցությունը	Իսլամիստական, սալաֆիական	27,8%	7.534.266	120 տեղ «ան-Նուր» կուսակցություն - 107, «Կառուցման և զարգացման» կուսակցություն - 13, «Իրականության» կուսակցություն - 3

Է կուսակցության ստեղծման տարեթիվը: Կուսակցությունը միավորեց եզիպտական սալաֆիական շարժումները: Եզիպտոսում սալաֆիական շարժումը, որն ավելի շատ հայտնի է «ալ-Դաուա» անվամբ, սկսվել էր 1970-ականներին Ալեքսանդրիայի համալսարանում և արդեն 1980-ականներին ամրապնդել էր իր դիրքերը: Նախկինում սալաֆիականները չէին ցանկանում մասնակցել քաղաքական զարգացումներին և չմիացան «Մուսուլման եղբայրներին»: Նրանք չմասնակցեցին նաև հակաիշխանական բողոքներին, միայն Մուբարաքի պաշտոնանկությունից հետո հայտարարեցին, որ զբաղվելու են քաղաքականությամբ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ՝ 2011-2012ԹԹ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ. ...

3.«Վաֆդ» նոր կուսակցություն	Ազգային-ազատական	9.2%	2.480.391	38
4.«Եգիպտական բլոկ» միություն	Սոցիալ-ազատական	8.9%	2.402.238	34
5.«Ալ-Վասաթ» միություն	Ժամանակակից իսլամիտական հայացքներ	3.7%	989.003	10
Բարեփոխումների և զարգացման» կուսակցություն	Ազատական	2.2%	604.415	9
6.«Հեղափոխությունը շարունակվում է» միություն	Ձախակողմյան	2.8%	745.863	7
7.«Եգիպտոսի ազգային» կուսակցություն	Կենտրոնամետ ավտորիտար կուսակցություն (Ազգային դեմոկրատական կուսակցության ճյուղավորում)	1.6%	425.025	5
8.«Ազատության» կուսակցություն	Կենտրոնամետ ավտորիտար կուսակցություն (Ազգային դեմոկրատական կուսակցության ճյուղավորում)	1.9%	514.029	4
9.«Քաղաքացիների եգիպտական» կուսակցություն	Կենտրոնամետ ավտորիտար կուսակցություն	0.9%	235.395	4
	(Ազգային դեմոկրատական կուսակցության ճյուղավորում)			

10.«Միութենական» կուսակցություն	Կենտրոնամետ ավտորիտար կուսակցություն (Ազգային դեմոկրատական կուսակցության ճյուղավորում)	0.5%	141.382	2
11.«Պահպանողական» կուսակցություն	Կենտրոնամետ ավտորիտար կուսակցություն (Ազգային դեմոկրատական կուսակցության ճյուղավորում)	1.0%	272.910	1
12.«Աշխարհի դեմոկրատական» կուսակցություն	Կենտրոնամետ ավտորիտար կուսակցություն (Ազգային դեմոկրատական կուսակցության ճյուղավորում)	0.9%	248.281	1
13.«Արդարություն» կուսակցություն	Կենտրոնամետ ավտորիտար կուսակցություն (Ազգային դեմոկրատական կուսակցության ճյուղավորում)	0.7%	184.553	1
14.«Միասնության արաբական եզիպտական» կուսակցություն	Կենտրոնամետ ավտորիտար կուսակցություն (Ազգային դեմոկրատական կուսակցության ճյուղավորում)	0.6%	149.253	1
Անկախ թեկնածուներ	Առաջադրված էին տարրեր քաղաքական ընդդիմադիր ուժերի կողմից			21

կուսակցությունն էր, որը, հավաքելով ընտրաձայների 27,8%-ը, ստորին պալատում ապահովեց 120 տեղ³¹: Այդպիսով, ստորին պալատի ընտրություններում իսլամական բոլոր ուժերը գրանցեցին բացահայտ հաղթանակ՝ ամբողջացնելով և հաստատելով իրենց ազդեցիկ հասարակական և քաղաքական դերակատարությունը³²:

Ինչ վերաբերում է ընտրապայքարում ներգրավված ազատական-ժողովրդավարական և աշխարհիկ կողմնորոշմամբ ուժերին, ապա վերջիններս զբաղեցրին չափազանց թույլ դիրքեր. մասնավորապես ազգային-ազատական «Նոր վաֆդ» կուսակցությունը զբաղեցրեց երրորդ տեղը՝ ստորին պալատում հավաքելով ընտրաձայների ընդամենը 9,2%-ը³³:

Ըստ էության, քաղաքական առումով խորհրդարանական ընտրությունները Եգիպտոսում կարևոր գործոն դարձան քաղաքական որակապես նոր իրադրության ձևավորման համար: Սա հանրապետական Եգիպտոսի քաղաքական պատմության մեջ դեռ նախադեպը չունեցող մի իրավիճակ էր, երբ իսլամականները թափանցիկ ընտրությունների միջոցով կարողացան ստանձնել պետության կառավարման լծակները: Հետխորհրդարանական զարգացումները Եգիպտոսում բյուրեղացրին նաև «մեկանգամյա ժողովրդավարության» գործոնը: Իսլամականները, իշխանական լծակներ ձեռք բերելով, հավասար ընտրական իրավունքների միջոցով նախաձեռնեցին այդ նույն հավասար ընտրական իրավունքների խեղաթյուրման գործընթացը: Իշխանության գալով՝ իսլամականները նպատակադրված էին հետագա ընտրություններում չեղարկելու մնացած բոլոր քաղաքական ուժերի հաղթանակի փորձերը: Տվյալ հանգամանքը Եգիպտոսում առավել ցայտուն դրսևորվեց նախա-

³¹ Հետաքրքրական է, որ դեռ 2005 թ. «Մուսուլման եղբայրների» ներկայացուցիչներն Ազգային ժողովի ընտրություններում, հանդես գալով որպես անկախ թեկնածուներ, կարողացան հավաքել ընտրողների ձայների 20%-ը՝ ձևավորելով եգիպտական Ազգային ժողովի ամենախոշոր խմբակցություններից մեկը:

³² Տե՛ս Carnegie endowment for international peace, 22.01.2015, <http://carnegieendowment.org/2015/01/22/2012-egyptian-parliamentary-elections-pub-58800>

³³ Տե՛ս Muslim Brotherhood tops Egyptian poll result, Al Jazira, 22.01.2012, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/01/2012121125958580264.html>

գահական ընտրություններից հետո, երբ «Մուսուլման եղբայրների» կողմից առաջադրված և ընտրված Մուհամմեդ Մուսսին սկսեց երկրի աստվածապետականացման գործընթացը: ԱՄՆ-ը դրական գնահատեց ընտրական գործընթացներն ու ընտրությունների արդյունքները, քանի որ իսլամիստների հաղթանակը մեծ հաշվով համապատասխանում էր Վաշինգտոնի կողմից արաբական աշխարհի որակական նոր փոփոխությունների ընկալմանը:

Իրականում «Եգիպտական հեղափոխության» ակունքներում կանգնած ազատական ուժերը, ինչու ոչ, նաև աշխարհիկ հայացքներ ունեցող Զինվորականների բարձրագույն խորհուրդը ամերիկյան վարչակազմից չէր սպասում նման արձագանքի: Վերոնշյալ ուժերը կարծում էին, որ Վաշինգտոնին մեծ հաշվով ձեռնտու էր երկրում նոր հետադիմական քաղաքական համակարգի հաստատումը:

Խորհրդարանի վերին պալատի՝ Շուրայի խորհրդի ընտրությունները կայացան երկու փուլով՝ 2012թ. հունվարի 29-30-ը և փետրվարի 21-22-ը³⁴: Ստորև ներկայացվող աղյուսակում զետեղված են Եգիպտոսում Խորհրդարանի վերին պալատի ընտրությունների արդյունքները³⁵ (աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 2

Եգիպտոսի Խորհրդարանի վերին պալատի ընտրությունների արդյունքները (2012 թ. հունվար-փետրվար)				
Կուսակցություն	Գաղափարական հենք	Արդյունքները տոկոսներով	Բացարձակ ցուցանիշների արդյունքները	Ընդամենը տեղեր
1.«Դեմոկրատական դաշինք հանուն Եգիպտոսի» («Ազատության կուսակցություն» գլխավորությամբ)	Իսլամիստական «Մուսուլման եղբայրներ»	45,04%	2 894 922	105

³⁴ St' u Final Report of the Carter Center, նշվ. աշխ.:

³⁵ Նույն տեղում:

2.«Իսլամիստական բլոկ»՝ «ան-Նուր» կուսակցության գլխավորությամբ	Իսլամիստական-սալաֆիական	28,63%	1 840 014	45
3.«Նոր Վաֆդ»	Ազգային-ազատական	8,45%	543 417	14
4.«Եգիպտական բլոկ»	Սոցիալ-ազատական	5,43%	348 957	8
5.«Ազատության կուսակցություն»	Կենտրոնամետավտորիտար կուսակցություն (Ազգային դեմոկրատական կուսակցության ճյուղավորում)	1,32%	84 936	3
6.«Աշխարհի ժողովրդավարական կուսակցություն»	Կենտրոնամետավտորիտար կուսակցություն (Ազգային դեմոկրատական կուսակցության ճյուղավորում)	1,48%	95 273	1
Անկախ թեկնածուներ	Առաջադրված ընդդիմադիր ուժերի կողմից			90

Փաստորեն Վերին պալատի ընտրություններում ևս իսլամական ուժերը համոզիչ հաղթանակ տարան՝ մեծամասնություն կազմելով Շուրայի խորհրդում³⁶: Եգիպտոսում իսլամականներն առաջին անգամ ժողովրդավարական ընտրությունների արդյունքում կարողացան զբաղեցնել պատգամավորական տեղերի մեծամասնությունը Խորհրդարանի թե՛ ստորին և թե՛ վերին պալատներում: Սակայն դեպքերի զարգացման հետագա ընթացքը ցույց տվեց, որ իշխանության լծակների մոտ գտնվող զինվորականությունն ամենևին էլ չէր ցանկանում իր դիրքերը զիջել իսլամականներին: Հենց այդ պատճառով էլ 2012 թ. հունիսի 14-ին Եգիպտոսի Գերագույն սահմանադրա-

³⁶ Исламисты выиграли выборы в верхнюю палату Египта, 26.02.2018, <https://news.tut.by/world/276124.html>

կան դատարանը որոշեց, որ Խորհրդարանի վերին պալատի ընտրություններն անցել են սահմանադրության խախտմամբ, և հաղթողների մեկ երրորդն անօրինական էր ընտրված: Մասնավորապես հանրային դժգոհություն չառաջացնելու նպատակով դատարանն իր որոշումը փորձեց հիմնավորել պատճառաբանությամբ, որ ընտրությունների ընթացակարգը չի համապատասխանել եգիպտական ընտրական համակարգի սկզբունքներին³⁷: Այսպիսով, օրենքի ոչ կատարյալ լինելու արդյունքում անկախ թեկնածուները չկարողացան զբաղեցնել համապատասխան քանակությամբ աթոռներ Խորհրդարանում:

Հատկանշական է, որ Վերին պալատի ընտրություններից առաջ դատարանի որոշմամբ չեղարկվեց ընտրություններին Մուբարաքի ղեկավարած «Ազգային դեմոկրատական» կուսակցության մասնակցության նախկինում ընդունված արգելքը, ինչի արդյունքում մուբարաքյան իշխանության հետ կապ ունեցող քաղաքական որոշ խմբավորումների հնարավորություն տրվեց մասնակցելու ընտրություններին: Որպես հիմնավորում նշվում էր այն փաստարկը, որ տվյալ արգելքը սահմանափակում էր քաղաքացիների ազատ ընտրության իրավունքը և խախտում էր ժողովրդավարական երկրում հավասար քաղաքական մասնակցություն ունենալու սկզբունքը:

Փորձագետների մի մասի գնահատմամբ ընտրությունների արդյունքների չեղարկումն անվստահության միջավայր ձեւավորեց արդեն իսկ խարխլված եգիպտական ընտրական ինստիտուտի նկատմամբ:

Վերին պալատի ընտրությունների արդյունքների չեղարկումն անվստահության մթնոլորտ ձևավորեց եգիպտական հասարակության մեջ, որը, համընկնելով նախագահական ընտրարշավի ակտիվ շրջանի հետ, բացասական ազդեցություն ունեցավ՝ նվազեցնելով նախագահական ընտրություններում բնակչության մասնակցային ակտիվությունը³⁸: Պետք է փաստել, որ Խորհրդարանական ընտրությունները Եգիպտոսում

³⁷ Brotherhood's Fahmy named Egypt Shura Council speaker, Ahramonline, 28.02.2018, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/35602/Egypt/Politics-/Brotherhoods-Fahmy-named-Egypt-Shura-Council-speak.aspx>

³⁸ St'ya He ignoriruyte falsifikatsiyu vyborov v Egipte, 24.01.2012, <http://ru.danielpipes.org/10571/ne-ignorirujte-falsifikatsiyu-vyborov-v-egipte>

ընդգծեցին երկակի միտումները: Մի կողմից՝ ընտրությունները հաստատեցին իսլամական շարժումների և «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության բարձր վարկանիշն ու հեղինակությունը բնակչության մեծամասնության շրջանում, մյուս կողմից՝ ժամանակի հեռանկարում հասկանալի դարձավ, որ ազատական ժողովրդավարական գաղափարները որպես հենքային արժեք դեռևս ընկալելի չեն եգիպտական հասարակության լայն զանգվածների համար: Միևնույն ժամանակ իսլամիստների հաղթարշավը խորհրդարանական ընտրություններում, իսկ հետո նաև «Մուսուլման եղբայրներ»-ի թեկնածու Մուհամմեդ Մուրսիի՝ Եգիպտոսի նախագահ ընտրվելը՝ պայմանավորեցին երկրի սրընթացը դեպի աստվածապետական կարգերի հաստատում:

Սա այն առանցքային պատճառն էր, որ խորհրդարանական ընտրություններին հաջորդած նախագահական ընտրություններից հետո «եգիպտական հեղափոխական ուժերը» երկրի պետական կառավարման մոդելի հարցում դարձյալ նախընտրեցին զինվորական վերնախավի վարչակարգը, որի վառ ապացույցն էր Աբդել Ֆաթահ ա-Սիսիի կողմից իրականացված 2013 թ. հուլիսի 3-ի ռազմական հեղաշրջումը:

Եզրակացություն

Վերլուծելով և ի մի բերելով Եգիպտոսում 2011-2012 թթ. խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքները՝ կարելի է արձանագրել, որ երկրում ազգայնական գաղափարների ճգնաժամը ստեղծեց ազատ, այլընտրանքային ընտրություն կատարելու բացառիկ հնարավորություն՝ հոգուտ իսլամական շարժումների: Օրինակ, երբեմնի գաղափարական շարժիչ ուժ հանդիսացող «նասերականությունը» արդեն տևական ժամանակ էր, ինչ կորցրել էր իր արդյունավետությունը, իսկ նրա վերապրուկները չէին կարող այլևս իշխանության և ժողովրդի միջև համախմբման գործոն լինել:

Չափազանց հետաքրքրական է այն հանգամանքը, որ չնայած հակամութարաքյան ցույցերի առաջատարն ազատական-ժողովրդավարական ուժերն էին, այդուամենայնիվ «եգիպտական փողոցը» և մասնավորապես գյուղաբնակ զանգ-

վածը նախընտրեցին իշխանության լծակների մոտ տեսնել իսլամականներին, ի դեմս՝ «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության, որը հաղթանակ տարավ թե՛ խորհրդարանական և թե՛ դրանց հաջորդած նախագահական ընտրություններում:

Արդարացի լինելու համար պետք է փաստել, որ իսլամականների հաղթանակին մեծապես նպաստեց ընդհանուր բնակչության գյուղաբնակ ընտրազանգվածի թվաքանակի գերակայությունը՝ ի հակակշիռ եգիպտական հասարակության սակավաթիվ կրթված հատվածի: Վերջինս հստակ գիտակցում էր, որ ընտրությունների արդյունքում իշխանության եկած իսլամական ուժերը տանելու էին պետական համակարգի իսլամականացմանը, ինչն ըստ էության կհանգեցներ Եգիպտոսում «արաբական գարնան» հիմնական հաղթանակների կորստին, որոնք ձեռք էին բերվել եգիպտական հասարակության առավել կրթված և ազատական գաղափարներով տոգորված հատվածի կողմից:

Խորհրդարանական և նրանց հաջորդած նախագահական ընտրությունները Եգիպտոսում ի ցույց դրեցին այն իրողությունը, որ երկրում առկա են իրարամերժ երկու հիմնական բևեռներ՝ ազգայնական գաղափարներով առաջնորդվող զինվորականները և աստվածապետություն կառուցելու ջատագովները՝ իսլամականները: Լիբերալ-ժողովրդավարական հայացքներ ունեցող ուժերը թեպետև կանգնած էին եգիպտական հեղափոխության ակունքներում, այդուամենայնիվ հետհեղափոխական երկու հիմնական իրադարձություններում՝ խորհրդարանական և նախագահական ընտրություններում, պարտվեցին:

Փաստորեն «Մուսուլման եղբայրներ» կրոնաքաղաքական կազմակերպությունը XX դարի սկզբից ծավալած իր ընդդիմադիր գործունեությամբ և աշխարհընկալմամբ կարողացավ ոչ միայն զբաղեցնել պետությունում առկա գաղափարական վակուումը, այլև յուրովի հասունացրեց եգիպտական հասարակությունը «ցասման» օրվան, իսկ որոշ առումով նաև «քաղաքացիական զարթոնքի» միտման գործոն դարձավ:

Այսպիսով, «արաբական գարնան» արդյունքում սկսվեց աշխարհիկ բռնապետական վարչակարգի փոխարինումը կրո-

նական՝ աստվածապետական բռնապետական կարգերով: 2012 թ. «քաղաքագիտական մանրադիտակը» հստակ ցույց էր տալիս, որ «Մուսուլման եղբայրների» հաղթանակը և նրանց կողմից օրենսդիր և գործադիր իշխանության նկատմամբ վերահսկողություն սահմանելը մոտ ապագայում կարող էին հանգեցնել Եգիպտոսի քաղաքական համակարգի իսլամականացմանը, ինչը չէր կարող հանդուրժել ազգայնական-զինվորական վերնախավը: Արդեն այսօր այլևս իրականություն է Եգիպտոսում ազգայնական զինվորականների՝ իշխանության ղեկի մոտ գտնվելու հանգամանքը: